

IGRA KAO PODSTICAJ ZA ZDRAVI DJEČJI RAST I RAZVOJ

*Ružica Stojanović¹⁹⁰**Master socijalnog rada**Dipl. profesor specijalne edukacije i rehabilitacije**Dnevni centar za djecu sa posebnim potrebama „Sunce Oberwallisa“, Modriča*

Apstrakt: Razvoj djeteta je cjelovit proces koji se odvija na osnovu individualnih predispozicija, djetetovih potencijala i uslova u kojima dijete živi, a obuhvata motorne, intelektualne, emocionalne, socijalne i kulturne aspekte. Važan faktor dječijeg rasta i razvoja je okruženje koje treba da omogući djetetu igru, istraživanje svijeta oko sebe, razvoj kompetencija u interakciji sa drugim ljudima i sredinom, čime se utiče na pravilan rast i razvoj djeteta. Djetinjstvo se najčešće povezuje sa igrom. Igra predstavlja fenomen djetinjstva, svojstvena je svoj djeci i obilježje je dječje kulture. Sa druge strane, za djecu igra predstavlja primaran način učenja o sebi, drugima i okolini u kojoj žive. Od najnižeg uzrasta dijete je okupirano igrom u vidu igara istraživanja, a kako dijete raste i razvija se i njegova igra se razvija, postaje složenija i dobija druge karakteristike. Igra obuhvata različite aktivnosti u kojima se djeca igraju samostalno, sa drugom djecom i osobama ili predmetima. Za rast i razvoj djeteta igra predstavlja temelj, jer utiče na razvoj motornih, intelektualnih, emocionalnih i socijalnih sposobnosti, kao i na govorno-jezički razvoj i samopouzdanje. Cilj ovog rada jeste da ukažemo na to koliki je značaj igre za zdrav dječji rast i razvoj i na koji način igra utiče na rast i razvoj djece.

Ključne riječi: igra, podsticaj, rast, razvoj, djeca

Uvod

Razvoj djeteta podrazumijeva redosljed promjena u osobinama, sposobnostima, vještinama i ponašanju djeteta, na osnovu kojih se ono mijenja, postaje sve veće, spretnije, sposobnije, društvenije, te prilagodljivije (Starc, Čudina-Obradović, Pleša, Profaca, Letica, 2004). Razvoj svakog djeteta moramo posmatrati individualno, u okviru njegovih sposobnosti, kao i pod uticajem faktora poput sredine, svakodnevnih aktivnosti i rutina, integracije u društvo itd. (Moscarda, 2015). Dječiji razvoj kao dinamičan proces podijeljen je na faze razvoja, a svaka promjena nadograđuje se na prethodno završenu fazu razvoja. Tokom perioda djetinjstva, dijete prolazi kroz period naglog fizičkog, kognitivnog, govorno-jezičkog, te socio-emocionalnog razvoja. Sva područja razvoja djeteta međusobno su isprepletana, jer na primjer, dijete kada prohoda ono počinje da istražuje svijet oko sebe, stiče nova iskustva, znanja, što direktno utiče na dalji kognitivni i govorno-jezički razvoj (Cepanec, 2016).

Igra je aktivnost koja je svojstvena naročito djeci, ali je prisutna i u životu odraslih. Sa jedne strane je jednostavna, ali sa druge strane je i složena aktivnost djeteta. U igru dijete ulazi spontano ili uz pomoć odraslih koji ga uvode u svijet mašte i igre. Sa druge strane, igra je temeljna aktivnost koja utiče na razvoj motoričkih, kognitivnih, govorno-jezičkih i socio-emocionalnih sposobnosti djeteta. Svakoj igri treba pristupiti cjelovito, jer ne možemo reći da neka igra utiče samo na jedno područje razvoja (Lazar, 2007). Putem igre dijete otkriva svijet oko sebe, stvara samokontrolu uz pomoć pravila

¹⁹⁰ stojanovicruzica7@gmail.com

igre, razvija svoju emocionalnost i socijalizaciju. Igra potiče maštu i kreativnost, kognitivni razvoj, jer putem određenih vrsta igara dijete razvija pamćenje, pažnju i koncentraciju, te utiče na motorički razvoj djeteta. Stoga, možemo reći da je igra dominantna aktivnost u djetinjstvu koja je od izuzetnog značaja za razvoj djeteta (Stevanović, 2003).

Karakteristike dječjeg rasta i razvoja

Kao važan član društva dijete je kompleksno biće koje obiluje vlastitim potencijalima. Veoma je važno poznavanje razvojnih faza djeteta kako bismo bolje razumjeli dijete, pravilno reagovali, te odabrali primjerenu strategiju za podsticanje narednih zona razvoja (Bratić, 2020). Najizraženija obilježja djeteta predstavljaju rast i razvoj. Rast djeteta ne možemo posmatrati kao jednostavan proces povećanja dimenzija tijela, odnosno kvantitativan proces. Naprotiv, rast je složen proces promjene strukture, funkcije, te reaktivnosti tkiva i organa. Obuhvata i kvalitativne odlike poput promjena psihičkih osobina djeteta, te djetetovo prilagođavanje socijalnim i kulturnim uslovima okoline u kojoj živi. Rast i razvoj djeteta predstavljaju procese koji se međusobno prepliću i nadopunjuju i samim tim predstavljaju jednu cjelinu, koju ne možemo odvojeno posmatrati (Fruk, 2019). Razvoj djeteta je cjelovit proces koji se kod svakog djeteta odvija u skladu sa individualnim predispozicijama i uslovima u kojima dijete živi (Bratić, 2020). Razvoj predstavlja kvalitativnu promjenu ili složeno zbivanje koje obuhvata promjene u tijelu, sazrijevanje biohemijskog sastava, diferenciranje, sazrijevanje strukture i funkcija, reaktivnost i prilagođavanje pojedinih tkiva, organa i funkcija organizma od začeca do kraja razvojnog perioda, odnosno do kraja adolescencije. Razvoj kao cjelovit proces sastoji se iz nekoliko područja: tjelesnog, motornog, psihičkog, emocionalnog, kognitivnog i socijalnog razvoja (Fruk, 2019).

Svaki segment razvoja djeteta se prožima sa onim drugim, jedan na drugi utiču i međusobno se uslovljavaju. Svaka od razvojnih faza djeteta ima svoje karakteristike, ali i svako dijete ima svoje individualne karakteristike, tempo i dinamiku razvoja. Razvoj djeteta možemo podsticati kroz pet osnovnih razvojnih oblasti:

1. Motorički razvoj (krupna i fina motorika);
2. Govorno-jezički razvoj;
3. Kognitivni razvoj;
4. Socio-emocionalni razvoj;
5. Samopomoć i briga o sebi (Milić, Živković, Jovović, Sabolski, Vukičević Ivančević, 2016).

Autori Ivić, Novak, Atanacković i Ašković (2019) razmatraju orijentacione razvojne norme, odnosno statistički prosjek uzrasta na kome se javljaju najkrupnije prekretnice u razvoju djeteta. S obzirom na to da se radi o statističkom prosjeku uzrasta, postoje i sasvim prihvatljiva odstupanja od prosjeka. Na primjer, postoje prihvatljive individualne razlike u sklopu razvoja, jer kod neke djece dolazi do bržeg razvoja motorike, a kod druge djece do bržeg razvoja govora, zatim, prisutne su tipične razlike u razvoju svake funkcije (razlike u razvoju motorike ili druge funkcije). Neophodno je uzeti u obzir tipične razlike u razvoju dječaka i djevojčica, kao i djece koja žive u različitim socijalno-kulturnim sredinama, kao što su djeca koja žive u selima u odnosu na djecu koja žive u gradu. Isti autori navode nekoliko oblasti razvoja djeteta:

1. Krupna motorika;
2. Fina motorika;
3. Perceptivne sposobnosti;
4. Intelektualne sposobnosti;
5. Govorne sposobnosti;
6. Socio-emocionalni razvoj;

Razvoj motorike ili fizički razvoj djece možemo podijeliti u dvije kategorije, odnosno razvoj pokretljivosti i tjelesnog držanja i razvoj hvatanja. Razvoj pokretljivosti i tjelesnog držanja predstavlja razvoj sposobnosti upravljanja trupom, ekstremitetima, odnosno koordinacija rada ruku i nogu. Razvoj ove funkcije ogleda se u zadovoljavanju dječije potrebe za kretanjem u prostoru. Razvoj hvatanja

odnosti se na razvoj sposobnosti korištenja gornjih ekstremiteta u aktivnostima poput hvatanja, gađanja i istraživanja (Zečević, Memišević, 2016).

Dječiji motorički razvoj se odvija prema dva načela smjera razvoja. Prvo načelo podrazumijeva proksimokaudalni smjer, odnosno razvoj „od bližeg ka daljem“, što podrazumijeva razvoj dijelova tijela od trupa ka ekstremitetima. Proksimokaudalni smjer razvoja ogleda se u razvoju vještine hvatanja. Novorođenče u počecima može samo usmjeriti ruke prema predmetu koje želi, dok kasnijim razvojem dolazi do sposobnosti upotrebe šake i prstiju kako bi uhvatilo predmet. Cefalokaudalni smjer podrazumijeva razvoj dijelova tijela od glave prema stopalima. Ovaj smjer razvoja ogleda se u ovladavanju vještine držanja glave kod novorođenčeta, zatim trupa, razvoj vještine sjedenja, puzanja i na kraju hodanja (Zečević, 2018).

Kod razvoja motorike u djece neophodno je obratiti pažnju na tri vještine: pokreti kretanja, pokreti baratanja predmetima i pokreti održavanja ravnoteže. Pokreti kretanja obuhvataju hodanje, trčanje, skakanje, preskakivanje, skakutanje na jednoj nozi, penjanje itd. Pokreti baratanja predmetima odnose se na manuelnu manipulaciju predmetima, bacanje, hvatanje, udaranje, driblanje itd. Pokreti održavanja ravnoteže podrazumijevaju savijanje, istežanje, okretanje, njihanje, izmicanje, kotrljanje, držanje glave, hodanje po uskom prostoru itd. (Zečević, Memišević, 2019).

Razvojni pokazatelji nam okvirno mogu pokazati razvoj motorike kod djeteta. Stoga, očekuje se da dijete od rođenja do trećeg mjeseca počinju stvarati jednostavne asocijacije, tj. ako plaču neko će ih podići. Refleksni pokreti koji su prisutni na početku, zamijeniće svrhoviti i namjerni pokreti. Na uzrastu od četvrtog do sedmog mjeseca očekuje se da se beba počinje prevrtati, okretati na zvukove, sjediti uz fizičku podršku, beba pruža ruke prema željenom predmetu i može prebaciti predmet iz jedne u drugu ruku. Od sedmog mjeseca do godinu dana života beba razvija vještinu puzanja i stajanja, da bi nakon toga (12-18 mjeseci) razvila vještinu hodanja. Nakon toga (19-23 mjeseca) bebe počinju razvijati vještinu trčanja i penjanja, udaranja lopte bez spoticanja, nakon toga slijedi istraživanje vlastitih sposobnosti kroz trčanje, spoticanje i skakutanje na nozi (Rejmond, 2001).

Kao jedan od najrelevantnijih okvira za razumijevanje **kognitivnog razvoja** djeteta predstavlja Pijažeova teorija intelektulanog razvoja. Pijaže (1968) je izdvojio dva principa funkcionisanja koja su svojstvena svim živim bićima, a to su organizacija i adaptacija. Kada govorimo o intelektulanom funkcionisanju organizacija znači uređivanje, kombinovanje i reorganizovanje misli, znanja i ponašanja u koherentne sisteme. Ljudi organizuju svoje mišljenje u psihološke strukture koje predstavljaju njihove sisteme za razumijevanje i interakciju sa svijetom. Pijaže ove psihološke strukture naziva shemama. Prema Vulfolk-Hoj (2005) sheme predstavljaju organizovane sisteme akcija i misli koji nam omogućavaju da mentalno predstavljamo ili mislimo o događajima oko nas. Sheme odražavaju nivo razumijevanja djeteta, možemo reći da postoje motorne, reprezentacione i druge sheme.

Pijaže je razvoj inteligencije predstavio kroz četiri stadijuma, a svaki od njih karakteriše poseban način razmišljanja i razumijevanja stvarnosti. Prvi stadijum je senzomotorni stadijum, koji traje od rođenja do kraja druge godine, a u kojem dijete doznaje o spoljašnjem svijetu na osnovu vlastite percepcije i motorne aktivnosti. U narednom, preoperacionalnom stadijumu (od druge do šeste ili sedme godine) javlja se simbolička aktivnost, u kojem se sve preobražava na reprezentacioni nivo mišljenja. U stadijumu konkretnih operacija (od sedme godine do 11-12 godine) javlja se sposobnost djeteta da logično razmišlja o konkretnim, stvarno postojećim stvarima. U završnom stadijumu, odnosno stadijumu formalnih operacija (11 ili 12 godina pa nadalje) razvija se sposobnost apstraktnog mišljenja, što omogućava adolescentima da se udalje od realiteta i razmišljaju od hipotetičkim mogućnostima (Pijaže i Inhelder, 1996, vidi u Žiropađa, Miočinović, 2012, str. 87).

Kognitivni razvoj podrazumijeva razvoj kognitivnih funkcija: percepcije, pažnje, pamćenja, mišljenja i govora. Percepcija predstavlja tumačenje informacija koje nas okružuju i djeluju na naša čula, te obuhvata prepoznavanje i razlikovanje (Zečević, Memišević, 2016). Percepcija je proces u kojem osoba postaje svjesna predmeta iz okoline, te njihovih svojstava i odnosa. Percepcija podrazumijeva vizuelnu, auditivnu, taktilnu, proprioceptivnu, kinesteziju, te percepciju mirisa i ukusa (Teodorović, Levandovski, Pintarić, Mlinar, Kiš-Glavaš, 1997). Djetetove perceptivne sposobnosti

aktivne su od rođenja. Novorođenče će na svjetlo reagovati zatvaranjem očiju, reagovaće na ljudski glas u odnosu na druge zvukove, razlikovaće majčino mlijeko od kravljeg mlijeka itd. Dijete uči iz svojih perceptivnih iskustava, te na osnovu toga gradi nove spoznaje. Ta spoznaja se razvija od jednostavnog i konkretnog, ka složenom i apstraktnom. Zahvaljujući ovom procesu dijete svoja prethodno stečena iskustva primjenjuje u novim i nepoznatim situacijama (Vard Plat, 2006).

Pažnje predstavlja održavanje perceptivne usmjerenosti na jedan predmet ili događaj, te zanemarivanje svih drugih. Djeca ranog uzrasta imaju teškoće da se koncentrišu i održavaju pažnju. Na primjer, dijete na ranom uzrastu koje prati crtani film ili koje se igra imaće poteškoća da održi pažnju i pažnja mu često odluta. Nastavnici u toku jednog školskog časa imaju potrebu da mijenjaju aktivnosti, zbog održavanja pažnje kod djece, jer djeca u prvim razredima osnovne škole imaju teškoće u održavanju pažnje. Održavanje pažnje na jednoj aktivnosti ili jednom predmetu znatno se produžava kako dijete raste. Starija djeca vrlo lako reaguju na instrukcije da se pažnja usmjeri na zadatak, dok djeca mlađeg uzrasta reaguju i na okolne draži (Zečević, Memišević, 2016) Napredak u održavanju pažnje možemo povezati sa mijelinizacijom oblasti u centralnom nervnom sistemu koju nazivamo retikularna formacija. Mijelinizacija ove oblasti se zavšava oko pubertetskog doba i iz tog razloga je pažnja adolescenata i odraslih daleko bolja nego kod mlađe djece (Žiropađa, Miočinović, 2012).

Razvoj govora kod djece je veoma složen i osjetljiv proces i moguće ga je ostvariti samo u uslovima ljudskog okruženja putem komunikacije. U procesu dječijeg razvoja porodica ima najveću ulogu, jer se u porodici prirodno podrazumijeva i razvoj govora. Tokom razvoja govora djeca najčešće provode vrijeme imitirajući šta su njihovi roditelji rekli. Podražavanje govora iz sredine u kojoj dijete živi predstavlja poveznicu između razumijevanja i spontane produkcije govora (Lukovac, 2012). Govoru prethodi iskustvo koje dijete stiče putem senzomotornih i ranih psihomotornih aktivnosti. Važno je da dijete obrađuje ono što je vidjelo, čulo, doživjelo, probalo, pomirisalo, okusilo i da podatke koje je dobilo integriše u jednu cjelinu kako bi dobili smisao. Ponekada se događa da se uzrok kasnog progovaranja djeteta ogleda u nedostatku čulnih i manipulativnih iskustava (Čabarkapa, 2018). Za razvoj govora potrebna je fiziološka osnova. Odnosno, potrebna je razvijenost motorike tijela i govornih organa, sposobnost održavanja pažnje, pamćenje, razvijenost slušne i vidne percepcije, inteligencije, potrebno je i reagovanje tjelesnim pokretima, osnovnim glasom i imitativnim govornim pokušajima. Osnova za razvoj govora jeste razvijenost opšte tjelesne motorike i fine motorike prstiju šake. Takođe, za razvoj govora su važne slušna i vizuelna koordinacija i pažnja. Izvori zvuka i govora djetetu postaju upečatljivi onda kada ih tek vidi ili čuje. Situaciju koja je samo govorom opisana dijete će teško razmijeti. Roditelji kada opisuju riječima šta rade djetetu pomažu da poveže akcije i predmete sa riječima, ali i prostorne i vremenske odnose sa ljudima i predmetima koji ga okružuju (Lukovac, 2012).

Socio-emocionalni razvoj djeteta odnosi se na uspješno prepoznavanje i nošenje s vlastitim i emocijama drugih osoba u socijalnom kontekstu i predstavlja jedan od ključnih razvojnih zadataka u djetetovom životu. Ova oblast razvoja odvija se putem socio-emocionalnog učenja koje počinje od najranijih dana djetetovog života i traje do odrasle dobi. Dijete prolazi kroz različite faze sa različitim intenzitetom da bi došlo do socio-emocionalne zrelosti (Vajsberg, Durlak, Domitrovič, Gullota, 2015, vidi u Vranjican, Prijatelj, Kuculo, 2019, str. 320). Na osnovu prepoznavanja i razumijevanja vlastitih i emocijolanlih stanja drugih osoba, djeca i odrasli uče obrasce ponašanja koji im pomažu u odnosima s drugim ljudima, odnosno uče o različitim socijalnim situacijama i omogućavaju prilagođeno ponašanje koje je u skladu sa socijalnom situacijom. Od samog rođenja djeca se razlikuju po učestalosti javljanja određene emocije, koje situacije izazivaju određene emocije i kako reaguju na određene emocije kod sebe i drugih. Način reagovanja djeteta u određenoj situaciji zavisi od njegovog doživljaja te situacije, nasljednih karakteristika temperamenta, te ponašanja modela od kojih dijete uči, a koji su iz njegove neposredne okoline (Brajša-Žganec, Slunjski, 2006).

Pojam igre i klasifikacija igara

Za čovjeka igra predstavlja najautonomniju aktivnost, a za dijete najučestaliji oblik aktivnosti. Od samog rođenja djeteta igra je prisutna u njegovom životu. Za dijete igra je jedna od osnovnih potreba i osnovna aktivnost u kojoj provodi najviše vremena. Bilo koji oblik igre mora biti prilagođen djetetovim uzrasnim i razvojnim karakteristikama. Sadržaj igre mora biti jednostavan, spontan, zabavan i uzbudljiv. Ali, najznačajnija odrednica igre mora biti njena svrhovitost za razvoj djeteta (Lazar, 2007).

Uzimajući u obzir da je igra otvorena, vanjska i praktična aktivnost, igra ima svoje karakteristike. Igra predstavlja simulativno ponašanje koje odlikuje divergentnost (organizacija ponašanja na nov i neobičan način); nekompletnost (ne obuhvata dostizanje specifičnog cilja, predstavlja sažeto i skraćeno ponašanje); neadekvatnost (ponašanje neusaglašeno datoj situaciji). Igra je autotelična, odnosno posjeduje vlastite izvore motivacije, proces same igre je važniji od samog ishoda igre, u toku igre postoji dominacija sredstava nad ciljevima, te odsutnost neposrednih pragmatičnih ishoda. Igra ispunjava privatne funkcije igrača, odnosno oslobađa od napetosti, rješava konflikt, te reguliše fizički, kognitivni i socio-emocionalni razvoj. Za igru je neophodno da se izvodi u stanju optimalnog motivacijskog tonusa, jer se igra javlja u odsutnosti neodoljivih bioloških napetosti i socijalnih prijetnji, te u stanju umjerene psihičke tenzije (Matejić, 1978, vidi u Duran, 2001, str. 14).

Posmatrajući je sa bilo kog stanovišta, igra se najčešće vezuje za period djetinjstva. Međutim, autorka Lazar navodi da igra „nije bogatstvo samo za dječju dušu. Ona je magična aktivnost sveprisutna u svim životnim dobima, uzbudljiva, zadivljujuća, a posebno važna, značajna i dominantna u predškolskoj dobi. Ona je slobodna i spontana aktivnost koja proizilazi iz djetetove unutrašnje potrebe. Prati vrlo suptilno i sinhronizovano zakonitosti razvoja psihofizičkih osobina svakog djeteta. Treba je podsticati, a ne sputavati. Djetinjstvo je doba u kojem su igra, rad i učenje vrlo usko isprepletani i pretaču se jedno u drugo“ (Lazar, 2007, str. 19).

Igru možemo dovesti u vezu sa kulturom u kojoj dijete raste. S obzirom na to da je dijete socijalno biće, ono se od rođenja razvija i raste u skladu sa slojevima kulture. Dijete je okruženo predmetima koji su se oblikovali kulturom, sistemom znakova koji je uslovljen kulturno-istorijskim razvojem, specifičnom ljudskom interakcijom i drugo. Sve to određuje i djetetovu igru (Duran, 2001).

Jedna od karakteristika igre jeste da je igra slobodan čin. Igra je i nedeterminisana. Odvija se u određenom prostoru i vremena, vezana je za realnost, ali je i odvojena od nje. Djeca kroz igru mogu otputovati u vlastiti svijet mašte, odvojen od svijeta odraslih, gdje se igraju prema svojim zamislima i pravilima (Huizinga, 1970, vidi u Paić, 2018, str. 13).

U literaturi se možemo susresti sa mnogim klasifikacijama igre, ali najčešća je ona koja navodi tri vrste igre:

1. Funkcionalna igra – obično se definiše kao igra novim funkcijama koje se kod djeteta razvijaju – motornim, senzornim, perceptivnim itd. Dijete, sa jedne strane, ispituje vlastite funkcije, a sa druge karakteristike objekata u svojoj blizini (Duran, 2001).
2. Simbolička igra – razvija se uporedo sa psihičkim životom djeteta. Simboličkom igrom dijete imitira društveni život i identifikuje se sa odraslima u svakodnevnim aktivnostima.
3. Igra sa pravilima – javljaju se kod djece mlađe školske dobi, jer tada djeca razumiju pravila i pridržavaju ih se tokom igre. Pravila igara su već ranije ustanovljena i preuzeta od starijih generacija. Pomoću ovih igara podstiče se socijalna integracija djece (Stevanović, 2003).

U literaturi se susrećemo sa klasifikacijom igre u skladu sa saznavnim razvojem djeteta. Stoga, igru možemo klasifikovati na: **funkcionalnu igru** u kojoj se javljaju jednostavni mišićni pokreti koji se ponavljaju udruženo sa predmetima ili bez njih; **konstruktivnu igru** koja se odlikuje manipulisanjem predmetima s namjerom da se od njih nešto stvori; **igru pretvaranja** u kojoj se koriste predmeti ili ljudi kao simboli za nešto što u stvarnom životu nisu; **igra sa pravilima** u kojoj su unaprijed ustanovljena pravila prema kojima se igra određena igra (Vasta, Hejt, Miler, 1998).

Važno je naglasiti da se sa uzrastom mijenja i saznanja i društvena složenost igre, igra postaje bogatija i maštovitija. Igra se usložnjava od samostalne i posmatračke do igre u kojoj dolazi do interakcije sa drugima (Lazar, 2007). Shodno socijalnom razvoju djeteta prisutno je i usložnjavanje dječje igre. U odnosu na socijalni razvoj djeteta igru možemo klasifikovati na:

1. Posmatranje igre – karakteriše posmatranje igre drugih bez uključivanja u istu.
2. Samostalna igra – dijete se samostalno i nezavisno igra bez pokušaja približavanja drugoj djeci.
3. Uporedna igra – u ovoj vrsti igre dijete se igra pored druge djece sa sličnim materijalom, ali bez stvarne interakcije.
4. Povezujuća igra – dijete se igra sa drugom djecom nečega sasvim bliskog, ali ne postoji podjela rada, niti postoji podređenost grupnom cilju.
5. Saradnička igra – djeca se igraju u grupi koja je stvorena radi obavljanja neke aktivnosti ili postizanja nekog zajedničkog cilja. Svaka aktivnost je usmjerena na postizanje zajedničkog ili grupnog cilja (Vasta i sar. 1998).

Igra je za djetetov rast i razvoj veoma važna. Kroz igru dijete raste, koristi i razvija svoje sposobnosti. Dijete kroz igru upoznaje materijalni svijet, istražuje, manipuniše i služi se predmetima. Putem igre uloga dijete upoznaje svijet ljudi i njihove odnose, uživlja se u različite uloge i zamišlja svoje i tuđe emocije u različitim situacijama. Kroz igru dijete stvara pravila, poštuje ih i slijedi. Igra je daje ogroman potencijal za izgradnju samopouzdanja, jer u igri dijete stvara „vlastiti svijet“, vlada situacijom i može biti ko god želi. Naizad, dijete putem igre razvija svoje fizičke, kognitivne, socijalne i emocionalne, te stvaralačke sposobnosti i vještine (Lazar, 2007).

Uticaj igre na zdravi dječji rast i razvoj

Igra za dijete ima nekoliko značenja. Značajna je za shvatanje moralnih vrijednosti. Kroz kontakt sa drugom djecom podstiče razvoj iskrenosti i značaja iskrenosti i hrabrosti u interakciji sa drugim osobama. Kroz igru dijete stiče navike pozitivnog ponašanja, a oponašanjem aktivnosti drugih ljudi dijete stiče nove oblike ponašanja. Dječije igre su raznovrsne, razlikuju se po sadržaju, broju igrača, mjestu izvođenja, načinu organizacije i mnogim drugim karakteristikama (Mahmutović, 2013, vidi u Golež, 2021, str. 3).

Djetetovo tjelesno vježbanje u najranijoj dobi života nije samo pozitivan uticaj na organizam već je sredstvo usavršavanja svakog pokreta koje djetetu služi kao sredstvo za izražavanje želja i osjećaja, kao i svjesnosti o ličnosti i sposobnosti komunikacije sa okolinom (Krpotić, 2015).

Kroz vježbanje i igru djeca razvijaju sve veći broj sinapsi među različitim neuronima i direktno podstičući kognitivni razvoj. Tokom prve godine života utiče se na razvoj najjednostavnijih pokreta (potpomognuti pokreti i poticani pokreti – kontrola glave i trupa, okretanje, sjedenje, puzanje, stajanje i hodanje). Dijete ne savladava motoričke vještine samo putem vježbanja već i kroz igru koja je važan faktor djetetovog razvoja (Gotman, 1996, vidi u Krpotić, 2015, str. 33).

Tokom predškolskog doba igra, takođe, donosi niz dobrobiti za dječji razvoj. U ovom periodu igra svojim sadržajima treba podsticati razvoj osnovnih motoričkih sposobnosti kod djeteta. Cilj igre treba biti usmjeren na razvoj brzine, koordinacije, skočnosti, fleksibilnosti i snage kod djeteta. Sadržaj igre bi trebalo usaglasiti sa elementima različitih sportskih igara, poput fudbala ili rukometa, a koje su primjerene predškolskoj dobi djece. U ovom periodu uloga igre je i razvoj manipulativnih sposobnosti ruku i nogu, te koordinacije pokreta s različitim rekvizitima poput lopte. Važno je da su sadržaji igara raznovrsni kako bi podsticali različito motoričko iskustvo kod djece (Bastjančić, Loger, Topčić, 2015). Razvoj grube motorike omogućava i razvoj ravnoteže koji se odvija kroz smanjivanje gornjeg dijela tijela i pomijeranja težišta ka trupu. Proces razvoja ravnoteže omogućuje sve veći sklad i razvoj motoričke spretnosti (Klarin, 2017).

Za razvoj koordinacije oko-ruka, preciznosti, procjenjivanja i zaključivanja primjenjuju se igre bacanja, hvatanja i gađanja loptom. Sa ovom vrstom igara možemo kombinovati i druge pokrete poput hodanja u ritmu, ljuljanja cijelog tijela, izvođenje pokreta naprijed-nazad (Moscarda, 2015). Igre sa loptom su raznovrsne i od izuzetnog značaja. Na primjer, djeca uz odbrojanje bacaju loptu uvis,

zatim bacanje lopte udalj, kotrljanje lopte, gađanje gola loptom itd. Takođe, postoje i igre bez rekvizita koje su dobre za razvoj motorike, poput „zečijih skokova“, „žabljih skokova“, kombinacije skakanja i puzanja po podlozi (Bastjančić, Loger, Topčić, 2015).

Postoji niz igara kojima se utiče na razvoj različitih aspekata motorike. Za razvoj snage djeteta pogodne su igre u kojima dijete upotrebljava što veće grupe mišića kojima djeluje na nekoga ili nešto, za razvoj brzine pogodne su igre utrivanja sa nekim ili individualno usmjeravanjem ka cilju. Igre koordinacije su osmišljene tako da se izvršava određeni zadatak, ali pri tome se mora paziti na očuvanje sposobnosti koordinacije između saigrača. Za razvoj preciznosti pogodne su igre gađanja ili ciljanja nekog objekta ili osobe koja može biti u stanju mirovanja ili kretanja. Razvoj ravnoteže pospješuje se igrama u kojima igrač hoda po uskim i neravnim podlogama. Za razvoj izdržljivosti upotrebljavaju se igre u kojima dijete treba povećavati vremenski period izvođenja određene radnje ili otpora prema nekome ili nečemu. Razvoj agilosti ogleđa se kroz igre brze promjene smjera oko nekog predmeta uz dodavanje ili prenošenje nekog predmeta (Gašpar, 2018).

Razvoj fine motorike neophodan je za svakodnevno funkcionisanje. Fina motorika je važna tokom oblačenja, hranjenja, procesa pisanja itd. Postoji niz aktivnosti kroz igru koje pospješuju razvoj fine motorike, poput istiskivanja vode kroz pipretu, cijedenje limuna, cijedenje vode iz sunđera, valjanja plasetlina između dlanova ili pomoću oklagije, kao i igre sa hvataljkama i štipaljkama koje se mogu koristiti u različitim varijantama (Ršumović, 2018). Za razvoj fine motorike kod djece dobre su igre u kojima dijete pronalazi određene igrače koje su uronjene u posudu napunjenu pijeskom, pisanje brojeva, slova i oblika na dlanu ili leđima djeteta itd. (Krmptić, 2015).

Autorka Osmanova (2010) navodi niz igara prstićima kojima se utiče na razvoj fine motorike i govora. Svaka igra, odnosno pokret popraćen je tačno određenim stihovima koji su prilagođeni datim pokretima. Igre su grupisane na: imitacijske vježbe za ruke, vježbe na ravnoj površini, sukcesivno dodirivanje na svakoj ruci zasebno ili obje ruke zajedno, gimnastika za prste pri usvajanju leksičkih tema itd.

Kognitivni razvoj djeteta podrazumijeva angažovanje cijelog mozga, a to znači da su obje hemisfere mozga aktivne i imaju pristup svim senzornim informacijama i djeluju u skladu sa njima. Veoma važan faktor djetetovog cjelovitog, pa i kognitivnog razvoja je okolina u kojoj se dijete razvija. Okolina mora biti usklađena sa razvojnim potrebama djeteta, odnosno mora obezbijediti različite senzorne podražaje na osnovu kojih će dijete samostalno i instiktivno djelovati. Kada se senzorički podražaji udruže, dolazi do aktiviranja obje hemisfere mozga čime se utiče na razvoj kreativnost, rasuđivanja i učenja (Miočić-Stošić, Lončarić, 2012).

Brojne su igre kojima možemo podsticati kognitivni razvoj djeteta. Neke od njih su „Zagonetna vreća“ u kojoj dijete treba da stavi ruku u vreću u kojoj se nalaze različiti predmeti, za njega nepoznati i izvući jedan od njih i na osnovu izvučenog predmeta davati razne asocijacije koje su povezane sa tim predmetom. Igra može postati složenija ukoliko dijete bez izvlačenja predmeta iz vreće treba pogoditi koji je predmet u pitanju samo na osnovu taktilnog podražaja. Takođe, pogodne igre za kognitivni razvoj su zagonetke, pitalice, zagonetne priče itd. (Rajović, 2017, vidi u Periša, 2021, str. 21). Pronalaženje razlika među slikama je igra koja potiče kognitivni razvoj. Igre sa fotografijama sa pogreškama koje dijete mora pronaći i verbalizovati dobre su razvoj zaključivanja, zatim umetaljke, slagalice itd. (Peteh, 2008, vidi u Periša, 2021, str. 16-20).

Autori Zečević i Memišević (2016) predlažu niz aktivnosti za razvoj kognitivnog razvoja: igre u kojima dijete razvrstava predmete prema boji, obliku ili veličini, prepoznavanje zvukova ili glasova, izvršavanje nekoliko naloga prema zadatom redoslijedu, uočavanje količine „malo“ i „mnogo“, igre uloga, recitovanje kraćih pjesmica, igra „Noć i dan“ u kojoj dijete treba vezivati različita ponašanja za određene signale, igre sa pravilima, igre klasifikacije i serijacije, igre sa uviđanjem odnosa među predmetima, pričanje smislenih priča na osnovu slikovnice, sastavljanje cjeline predmeta od ponuđenih predmeta itd.

Na polju igre koju vezujemo za razvoj govora, sa sigurnošću možemo reći da djeca uživaju u igri glasovima i slogovima, spontano stvarajući neologizme, te verbalno predstavljajući vlastito viđenje svijeta (Ivanović, 1990, vidi u Spasić, 2021, str. 8). Na različite načine možemo podsticati

razvoj govora. Sa djetetom se možemo igrati individualno ili u grupi. Dobrobiti igre u grupi jesu podsticanje komunikacije, u kojoj dijete može pitati i istraživati, zatim čekati odgovor, ali sa druge strane, može biti pitano i od njega se očekuje odgovor. U grupnim aktivnostima dijete može razvijati vještinu slušanja (Zečević, Memišević, 2016). Igre pogodne za razvoj govora možemo podijeliti na osnovu jezičkog nivoa, pa tako postoje: fonološke, morfološke, leksičke, sintaksičke, igre ritma i rime, dramske igre itd. Za razvoj govora od izuzetnog značaja su igre uloga i „kao bajagi“ igre koje spontano započinju, kao slobodna igra (Spasić, 2021).

Za razvoj govora pogoduju igre sa slikama, koje podstiču proširivanja rječnika, zatim kratke pjesmice, brojalice, prepričavanje niza slika i osmišljavanje priče. Igre uloga su od izuzetnog značaja, jer djeca igraju predstavu prema ulogama i time bogate rječnik i druge aspekte govorno-jezičkog razvoja. Takođe, postoje igre „*Na slovo, na slovo*“, te igre definisanja riječi (Zečević, Memišević, 2016).

Autorka Spasić (2021) navodi niz igara kojim se podstiče govorno-jezički razvoj: igre za diskriminaciju glasova, igre za pravilnu artikulaciju glasova, morfološke igre (*Gdje stanuju životinje, Ko šta radi u dosadi* itd.), sintaksičke igre (*Asocijacija na riječ, Reci pogrešno i smiješno*), igre ritma i rime itd. Nadalje, autorka Posokhova (2010) predstavlja 200 logopedskih igara za razvoj govora koje objedinjuju igre za proširivanje rječnika, za razvoj smislenog govornog izražavanja, za razvoj slušne pažnje i fonemskog sluha, te igre za poboljšanje izgovora glasova.

Aktivnosti za socio-emocionalni razvoj podstiču proces socijalizacije, kako bi se dijete što bolje integrisalo u grupu, naučilo funkcionisati u njoj i tolerisati mišljenje drugih, kao i iznositi vlastito mišljenje i braniti ga. Djeca treba da nauče kako adekvatno da ispoljavaju emocije, da prepoznaju emocije drugih i reaguju u skladu sa tim, te da empatišu i razumiju tuđe emocionalno stanje. Brojne su aktivnosti radioničarskog tipa koje djeca kroz igru sporovode, poput učenja o prijateljstvu, emocijama, samokontroli itd. (Zečević, Memišević, 2016).

Zaključak

Kada pomislimo na djetinjstvo jedna od prvih asocijacija jeste igra. Igra je aktivnost koju najčešće povezujemo sa djecom i djetinjstvom, mada je pristuna i u životu odraslih. Za igru možemo reći daje autonomna aktivnost djeteta, u igru dijete ulazi spontano, kroz igru ulazi u svijet mašte i vlastiti svijet zamišljenih predstava postavljajući nova pravila ili poštujući već uspostavljena.

Igra kao aktivnost se usložnjava u odnosu na rast i razvoj djeteta, ona postaje smislenija i složenija, od samostalne i posmatračke prerasta u igru u koju su uključena i druga djeca, te postaje interaktivna. Kroz igru dijete upoznaje svijet oko sebe, predmete i materijalne stvari. Od najranijeg doba novorođenče putem pokreta upoznaje svijet oko sebe, a kako raste i razvija se, postaje samostalnije pri kretanju, te dolazi u dodir i sa drugim predmetima i pojavama iz svog okruženja, čime se utiče i na kognitivni razvoj djeteta. Kroz igre uloga dijete upoznaje vlastite i emocije drugih, dolazi do socio-emocionalnog sazrijevanja, razvijanja empatije, razumijevanja tuđih emocija i usklađivanja vlastitog ponašanja i emocija. Mnogobrojne su igre kojima se razvija motorika, odnosno snaga, brzina, agilnost, ravnoteža, koordinacija pokreta itd. Postoji i širok dijapazon igara koje su pogodne za govorno-jezički razvoj, od igara kojim se proširuje vokabular do igara kojim se utiče na razvoj fonološke svijesti kod djece. Igru ne možemo posmatrati kao da ona utiče samo na jedan aspekt razvoja. Bilo koja igra može uticati na nekoliko oblasti razvoja, a može biti i razonoda sama po sebi. Svaku vrstu igre možemo prilagoditi uzrastu djeteta, tako da ona utiče na razvoj sposobnosti i vještina kod djeteta. Stoga, možemo zaključiti da je igra aktivnost koja ima izuzetan značaj za razvoj djece i njihovu razonodu, te trebamo omogućiti djeci da svoje slobodno vrijeme ispunjavaju igrom.

Literatura

1. Bastjančić, I., Loger, M., Topčić, P. (2015). Motoričke igre djece predškolske dobi. *20. Ljetna škola kineziologa Republike Hrvatske*, str. 406-411.
2. Brajša-Žganec, A., Slunjski, E. (2006). Socioemocionalni razvoj u predškolskoj dobi: Povezanost razumijevanja emocija i prosocijalnog ponašanja. *Društvena istraživanja Zagreb*. Vol 16, br. 3(89), str. 477-496.
3. Bratić, H. (2020). *Cjelovit razvoj djeteta: očekivanja i mogućnosti*. Split: Filozofski fakultet.
4. Cepanec, K. (2016). *Uloga odgajatelja i roditelja u razvoju psihološke otpornosti na stres kod djece predškolske dobi*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
5. Čabarkapa, N. (2018). *Da brbljam, da govorim, da učim*. Beograd: LEC „Čabarkapa“.
6. Duran, M. (2001). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
7. Fruk, N. (2019). *Rast i razvoj djeteta predškolske dobi*, završni rad. Čakovec: Učiteljski fakultet.
8. Gašpar, M. (2018). *Igra u funkciji razvoja motoričkih sposobnosti djece predškolske dobi*. Zagreb: Učiteljski fakultet.
9. Golež, S. (2021). Važnost igre da djetetov razvoj. *Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje*, br. 5, str. 1-10.
10. Huizinga, J. (1970). *Homoludens*. Zagreb: Matica Hrvatska.
11. Ivić, I., Novak, J., Atanacković, N., Ašković, M. (2019). *Razvojna mapa: pregled osnovnih prekretnica u mentalnom razvoju djece od rođenja do 6-7 godine*. Beograd: Kreativni centar.
12. Krmpotić, M. (2015). *Motorički razvoj djece predškolske dobi*, završni rad. Zagreb: Kineziološki fakultet.
13. Lazar, M. (2007). *Moć igre i igračke*. Đakovo: Tempo.
14. Lukovac, T. (2012). *Progovorilica – podrška u razvoju jezičkih sposobnosti djece sa jezičkim smetnjama*. Beograd: Higija Logos.
15. Milić, T., Živković, S., Jovovoić, M., Sabolski, T., Vukičević Ivanović, M. (2016). *Šta treba znati i kako treba psotupati u odnosu na rani razvoj djeteta*. Podgorica: DPC.
16. Miočić Stošić, A., Lončarić, D. (2012). Rana stimulacija mozga i kognitivne sposobnosti djece predškolske dobi. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol 18 (70), str. 28-30.
17. Moscarda, N. (2015). *Igre djece predškolske dobi*. Pula: Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti.
18. Osmanova, G. (2010). *150 igara prstićima za razvoj fine motorike i govora*. Zagreb: Planet Zoe.
19. Paić, I. (2018). *Uloga igre u razvoju djeteta*, završni rad. Zagreb: Učiteljski fakultet.
20. Pijaže, Ž. (1968). *Moralno rasuđivanje djeteta*. London: Routledž.
21. Posokhova, I. (2010). *200 logopedskih igara*. Zagreb: Planet Zoe.
22. Rejmond, Dž. (2001). Tjelesni razvoj djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol 7, br. 25, str. 20-22.
23. Ršumović, M. (2018). *Igre za razvoj fine motorike*. Na sajtu: <https://pitajtedefektologa.org/2021/07/18/igre-za-razvoj-fine-motorike/> Očitano: 05. 05. 2023.
24. Spasić, J. (2021). *Jezičke igre u govornom razvoju*. Beograd: Kreativni centar.
25. Starc, B., Čudina-Obradović, M., Pleša, A., Profaca, B., Letica, M. (2004). *Osobine i psihološki uvjeti razvoja djeteta predškolske dobi*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
26. Stevanović, M. (2013). *Predškolska pedagogija*. Rijeka: Andromeda.
27. Teodorović, B., Levandovski, D., Pintarić Mlinar, Lj., Kiš Glavaš, L. (1997). Program stimulacije perceptivnih sposobnosti. U: Teodorović, B., Levandovski, D., Pintarić Mlinar, Lj., Kiš Glavaš, L. (ured.) *Stimulacija perceptivnih i motoričkih sposobnosti* (str. 11-21). Zagreb: Fakultet za defektologiju Sveučilišta u Zagrebu.
28. Vard Plat, M. (2006). Intelektualni razvoj. U: Vard Plat, M. (ured.). *Čudesne godine – Sveobuhvatni razvoj kroz djetetov razvoj od rođenja do pete godine* (str. 90-116). Zagreb: Mozaik knjiga.
29. Vasta, R., Hejt, M., Miler, S. (1998). *Dječja psihologija*. Jastrebarsko: Naklada Slap.
30. Vranjican, D., Prijatelj, K., Kucalo, I. (2019). Čimbenici koji utječu na pozitivan socio-emocionalni razvoj djece. *Dijete, vrtić, obitelj*, Vol. 160 (3-4), str. 319-338.
31. Vulfock Hoj, A. E. (2005). *Aktivno učenje*. Boston: Alin i Bejkon.
32. Zečević, I. (2018). *Priručnik za uporabu Metodologije rada centara za rani rast i razvoj*. North West Balkans: Save the Children.
33. Zečević, I., Memišević, H. (2016). *Metodologija rada Centara za rani rast i razvoj*. Sarajevo: Save the Children.
34. Žiropada, Lj., Miočinović, Lj. (2012). *Razvojna psihologija*. Beograd: Čigoja štampa.

PLAY AS A STIMULUS FOR A HEALTHY CHILD'S GROWTH AND DEVELOPMENT

Summary

The development of a child is a complete process that works according to individual predispositions, potentials, and living conditions and includes motor, intellectual, emotional, social, and cultural aspects. An important factor in regard to a child's growth and development is its environment, which is supposed to provide play for the child, the discovery of the world around it, and the development of its competency through interaction with other people and the environment, which has an effect on the regular growth and development of the child. Childhood is usually associated with play. Play is a childhood phenomenon; it is typical for every child, and it is a signature of children's culture. On the other hand, play represents for children the main way to learn about themselves, others, and their surroundings. From its early years, the child is occupied with play in the form of exploration games, and as the child grows and develops, its play evolves, becomes more complex, and develops different characteristics. Play covers various activities in which the children play on their own, with other children, and with people or objects. For a child's growth and development, play is the basis since it affects the development of motor, intellectual, emotional, and social abilities, as well as speech and language development and self-confidence. The aim of this paper is to point out the importance of play for a healthy child's growth and development, as well as the ways in which play affects a child's growth and development.

Key words: play, stimulus, growth, development, children